‘De aantekeningen van Pieter de la Ruë. Een 18e-eeuwse bron voor receptieonderzoek op letterkundig gebied’

S.D. Post

bron

S.D. Post, ‘De aantekeningen van Pieter de la Ruë. Een 18e-eeuwse bron voor receptieonderzoek op letterkundig gebied.’ In: *De Nieuwe Taalgids* 86 (1993), p. 405-420.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/post024aant01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

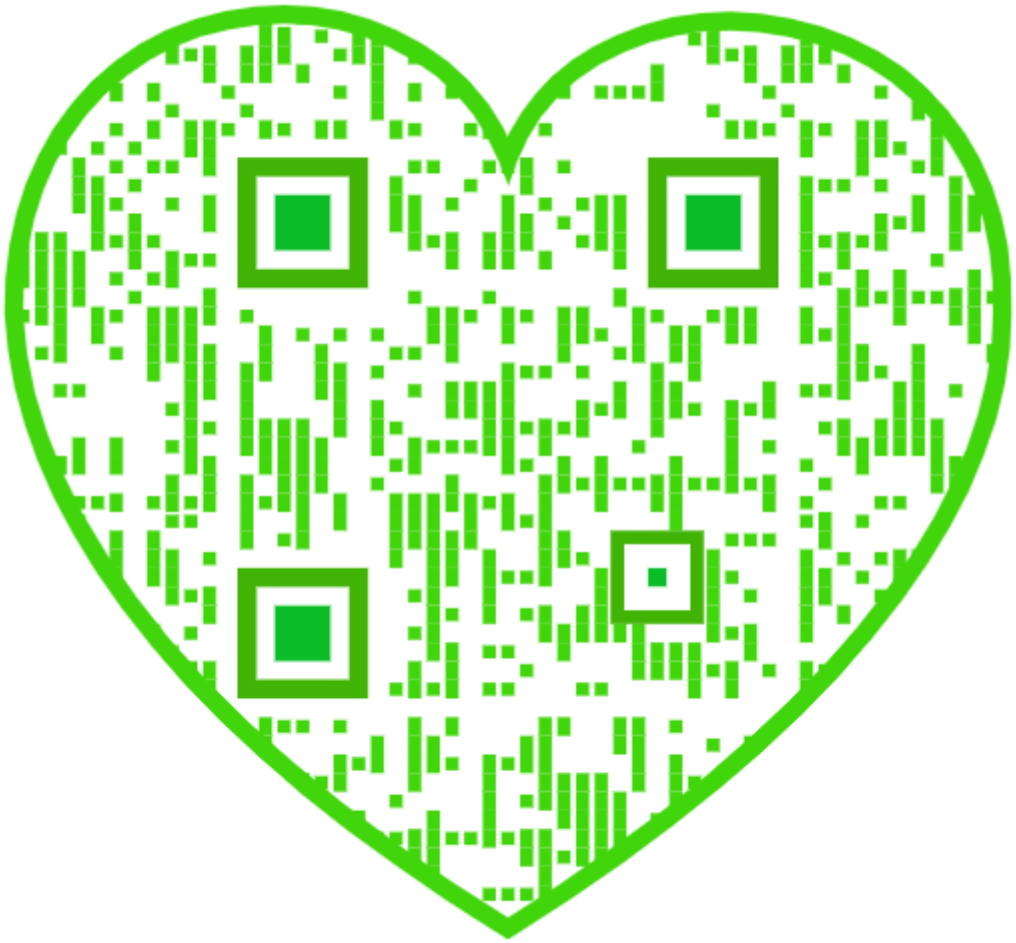

De aantekeningen van Pieter de la Ruë. Een 18e-eeuwse bron voor receptieonderzoek op letterkundig gebied.

S.D. Post

De nagelaten handschriften van Pieter de la Ruë

In de vroege ochtend van donderdag 12 juli 1770 meerde in de haven van Middelburg een jacht af.[1] Aan boord bevonden zich drie heren die bijna aan het einde gekomen waren van een reis door Staats-Vlaanderen en Brabant. Vlak voor het middageten verliet een van hen, Petrus Burman (1713-1778), het scheepje om een bezoek te brengen aan een 75-jaar oude Middelburger, Pieter de la Ruë.[2] Burman was ervan op de hoogte dat de geleerde De la Ruë al vanaf 1741 aan vlagen van depressiviteit en verstandsverbijstering leed.[3] Dat de beroemde neolatinist desondanks een bezoek bracht aan De la Ruë, tekent het aanzien dat deze Zeeuwse dichter en geschiedschrijver genoot.

Burman trof De la Ruë evenwel 'in een tamelijk goede dispositie' aan en ontving als dank voor zijn bezoek onder andere een exemplaar van het *Geletterd Zeeland*.[4] Eigenlijk had Petrus Burman hier wel een beetje recht op: zijn oom had door publiekelijk de Zeeuwen te beledigen De la Ruë geprovoceerd tot het schrijven van dit biografisch woordenboek van Zeeuwse auteurs.

Het was mogelijk het laatste officiële bezoek dat De la Ruë ontving. Binnen zes maanden na deze ontmoeting met Petrus Burmannus Secundus kwam een einde aan zijn moeizaam leven. De verjaardagsgedichten die hij aan het eind van zijn leven schreef, laten zien, dat hij naar de 'bleke dood' uitzag als een welkome gids naar de eeuwige zaligheid.[5]

Zijn vrij omvangrijke en waardevolle boekencollectie werd op 23 april 1771 door Nathan Bollaerdt in het Heerenlogement van Oranje op de Lange Delft te Middelburg geveild. De auctiecatalogus *Bibliotheca Larueana, sive catalogus exquisitissinaorum[!], rarissimorumque librorum*[6] bevat ruim 2800 nummers, waarvan 266 in folio. De handschriften van De la Ruë zelf werden buiten de veiling

1 Het reisverslag bevindt zich in de Zeeuwse Bibliotheek, Middelburg (hierna: ZB), hss. inv.nr. 6204.
2 Over Pieter de la Ruë (1695-1770) zie: F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen*, dl. 4, Middelburg 1893, p. 550-555; N.C. Lambrechtsen, 'Hulde aan de nagedachtenis van den heer Pieter de la Ruë', In: *Nieuwe verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, dl. 3, Middelburg 1821. Te zijner tijd hoop ik een biografie over De la Ruë te publiceren.
3 Burman schreef in zijn reisverslag over De la Ruë: '... dog zeedert eenige jaeren sterk geëgareert (krankzinnig), waerom 2 oppassers altoos bij hem zijn.'
4 *Geletterd Zeeland, verdeeld in drie afdeelingen*, Middelburg 1734. 2e dr.: Middelburg 1741.
5 Rijksarchief Zeeland (RAZ), fam.arch. Schorer, inv.nr. 76.
6 Een exemplaar bevindt zich in de ZB, sign. 1112 H 27.

gehouden Neef Daniël Radermacher ontfermde zich over deze en andere familiepapieren van het geslacht De la Ruë.[7] Bij zijn dood in 1803 werd de erfenis verdeeld tussen zijn twee nog in leven zijnde dochters, Petronella Maria en Maria Elisabeth. De laatste kreeg de kast met archiefstukken van het geslacht Radermacher.[8] Haar achterkleinkind, Eduard Pieter Schorer, bezat de handschriften van De la Ruë toen F. Nagtglas ze rond 1880 raadpleegde in verband met het samenstellen van zijn *Levensberichten van Zeeuwen*.[9] Het exlibris van deze E.P. Schorer is nu nog in de banden te zien. Gedwongen door geldgebrek deed zijn ongehuwde zoon Jacob Anton in 1932 en 1934 pogingen de archivalia te verkopen aan familieleden.[10] Hij bood de kast met archiefstukken aan voor 5000 gulden. De antiquair Katz uit Dieren toonde ook belangstelling voor de collectie. Mogelijk via de laatste of ook rechtstreeks kwamen de banden terecht in de immense collectie Pijnappel, die in 1936 geschonken werd aan de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam.[11]

Onder de handschriften bevindt zich De la Ruë's 'Mengeling van aantekeningen over zaaken en gevallen van verscheiden aardt'. In vijf banden[12] (UBA, signatuur XIV G 1-5)[13] staan hier bijna 1400 aantekeningen bijeen die tussen ca. 1720 en 1742[14] geschreven zijn en handelen over werkelijk allerhande zaken: recepten en stadsnieuwtjes, persoonlijke zieleroerselen, opvattingen over dans en toneel, bibliografische checklisten enzovoort. In een soort voorbericht geeft De la Ruë het karakter van de verzameling aan:

> 't Zijn alleen zulke soort van Schriften, welke men in 't Latijn gewoon is te noemen *adversaria* of *loci communes*, alleen gebruikt om 't geheugen te hulp te koomen, en, in tijd en wijlen, daarvan in redenen of schriften, naar eisch van zaaken en tijden, gebruik te maaken.

7 Daniël Radermacher (1722-1803) was de zoon van Pieters zus Maria Elisabeth en Samuël Radermacher Hoewel de ouders van Pieter de la Ruë vijftien kinderen gekregen hadden, was dit voor zover na te gaan de enige nog in leven zijnde nakomeling.

8 Cf. RAZ, fam. arch. Schorer, inv. nr. 572.

9 Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen*, dl. 4, p. 555.

10 RAZ, fam. arch. Schorer, inv. nr. 374.

11 (hierna: UBA) Over deze schenking en over Pibo A. Pijnappel (1875-1935): W.J. Mans, *Ex Libris P.A. Pijnappel*, (ongepl. doct. scr. 1982), Universiteit van Amsterdam. Deze scriptie bevindt zich in de handboekerij ZKW van de UBA. Zie ook P.J. Buijnsters, *Briefwisseling van Betje Wolff en Aagje Deken*, Utrecht 1987, p. 32-35.

12 Nagtglas zal zich vergist hebben toen hij zes banden opgaf; F. Nagtglas, 'Wat een Zeeuw anderhalve eeuw geleden in Amsterdam zag', In: *De Navorscher*, dl. 30 (1880), p. 433-438.

13 Ze zijn sinds kort ook op microfilm te raadplegen in het Zeeuws Documentatiecentrum in Middelburg. Vindplaatsen uit 'Mengeling van Aantekeningen' worden vanaf hier weergegeven met vermelding van de nummers van het deel, honderdtal en aantekening, gescheiden door komma's. Bijv. 3,10,5 is de vijfde aantekening van het tiende honderdtal in het derde deel. De nummers van de delen corresponderen met de laatste cijfers van de signatuur.

14 De datering van de eerste aantekeningen is niet met zekerheid te geven. De volgende aantekeningen uit het eerste honderdtal verwijzen naar een jaartal: 1,1,28 (1717); 1,1,31 (1718), 1,1,63(1718); 1,1,93(1719). Het is uiteraard goed denkbaar dat de aantekeningen zelf op een later tijdstip gemaakt zijn. Het is wel zeker dat de laatste aantekening (5,14,79) opgeschreven is in januari 1742.

Het handschrift behoort tot het genre van de rapiaria. Dit genre zou ontstaan zijn binnen de kring van de Moderne Devoten.[15] In brede zin wordt de term gebruikt voor een losse verzameling van religieuze citaten en aantekeningen ten behoeve van het geestelijk leven van de samensteller; voor codices die zulke verzamelingen bevatten; voor min of meer geordende en bewerkte verzamelingen; voor genres die grotendeels uit citaten zijn opgebouwd; voor verzamelingen van medische, historische of andere aard en voor aantekenboekjes en kladboekjes in het algemeen. Als de optie juist is dat het genre ontstaan is binnen de spiritualistische sfeer van de Moderne Devotie, is uit de genrebeschrijving af te lezen, hoever deze tekstsoort zich van zijn bron kan verwijderen. In het onderhavige handschrift is de band met de oorsprong van het genre niet geheel verbroken: de devotionele aantekeningen ontbreken niet.[16] 'Mengeling van aantekeningen' is chronologisch opgebouwd, maar heeft ook een systematische toegang, namelijk de alfabetische lijst van trefwoorden aan het einde van ieder honderdtal.

De enige die ooit expliciet aandacht voor het handschrift gevraagd heeft, is Nagtglas in zijn artikel 'Wat een Zeeuw anderhalve eeuw geleden in Amsterdam zag' in *De Navorscher* van 1880. Of het nu komt door de titel, die het handschrift te exclusief in de hoek van de lokale en anekdotische geschiedschrijving plaatst, of door het publikatiemedium, feit is dat zijn signalering nauwelijks is opgemerkt.[17] In dit artikel wil ik aantonen dat dit onvoldoende recht doet aan de inhoud van de banden. Ik bespreek hierbij alleen de informatie die een bijdrage levert aan de receptiegeschiedenis van Nederlandse literatoren.[18] Waar dat relevant is, zullen ook andere handschriften van De la Ruë erbij betrokken worden.

Receptie

Meteen al in de tweede aantekening van het eerste honderdtal geeft De la Ruë zijn oordeel over verscheidene dichters. De karakterisering is vrij clichématig: Spiegel en Bredero zijn de Hollandse Ennius en Plautus; Hooft is Pindarus en Cats de christelijke Ovidius. De la Ruë vindt werk van Hooft[19] 'heerlijk, krachtig en hoogdravend' maar sommige woordverbindingen en rijmklanken verdienen geen

15 Cf. Th. F.C. Mertens, *Hendrik Mande (?-1431). teksthistorische en literairhistorische studies*, p. 397-406; Vgl. F.A.M. Schaars en M. te Wilt, 'Jacobus Nyloë (1670-1714) en zijn *Aanleiding tot de Nederduitsche taal*', In: G.R.W. Dibbets en P.W.M. Wackers, *Wat Duikers vent is dit! Opstellen voor W.M.H. Hummelen*, Wijhe 1989, p. 267-294, i.c. 280-282.

16 Zie bijvoorbeeld 1,2,79, 3,8,64, 5,14,73 en 5,14,79.

17 Ongetwijfeld door Nagtglas' artikel op het spoor gezet, raadpleegde C.M. Geerars het handschrift voor zijn studie *Hubert Corneliszoon Poot*, Assen 1954. Verder is het gebruikt door M.v.d Bijl voor zijn boeiende studie *Idee en Interest. Voorgeschiedenis. verloop en achtergronden van de politieke twisten in Zeeland en vooral in Middelburg tussen 1702 en 1715*, Groningen 1981.

18 Over de betekenis van de handschriften van De la Ruë voor de geschiedschrijving van het Gereformeerd Piëtisme hoop ik te publiceren in het *Documentatieblad Nadere Reformatie*.

19 Over Hooft ook 1,3,23; 1,3,33 (iets uit *Nederlandsche Historiën*); 2,4,50 (als onpartijdig historicus); 2,6,85 (een uitspraak); 4,11,13 (over zijn vleiende stijl in de contacten met Huygens); 4,12,65;4,13,51;5,14, 1 (over Hoofts beschuldiging van David Somer); 5,14,22-27 (uit de brieven van Hooft).

navolging. Huygens[20] is ‘zinrijk maar hard’ en De la Ruë valt bovendien over de ‘dartele’ sneldichten en het ‘wel konstige dog gansch eerlooze klugtspel Trijntje Cornelisz’. Anslo en De Decker zouden bij de jongeren aangeprezen moeten worden om hun ‘zeedigheid en onopgeblazenheid’, maar evenals Jan Vos en Jacob Westerbaen[21] letten ze te weinig op vormaspecten als een juiste spelling, naamvalsbuiging en geslachtsvervoeging.[22] Positief oordeelt De la Ruë over Vondelepigonen als Antonides van der Goes,[23] Vollenhove en Gerard, Casper en Johannes Brandt; over Moonen,[24] Oudaen, Schim, Anna Moriaan (‘de beste

20 Over hem ook 1,2,58 (over muziekinstrumenten in de eredienst); 1,3,96 (beoordeling van een gedicht van Huygens); 3,7,5 (Latijns bijschrift bij portret van Joh. Vollenhove); 3,7,91 (over verboden boeken in de catalogus van Constantijn Huygens jr.); 3,10,88 (gedicht voor Tesselschade); 4,11,7; 4,12,25 (betr. Constantijn jr.); 4,12,28 (Over een fout in *Oogentroost*); 4,12,65. Voor De la Ruë's mededelingen over de componist Huygens zie S.D. Post, ‘Constantijn Huygens' *Muscae*. Achttiende-eeuws handschrift werpt nieuw licht op Huygens' nagelaten composities’, In: *De zeventiende eeuw*, 8/2, (1992), p. 277-285.

21 Over hem zie ook: 2,5,9; 3,9,61 (geboorte- en sterfdatum); 4,11,45 (over zijn broer die schilder was); 4,11,89 (over de schrijver van de ‘steekdichten’ op Westerbaens psalmen).

22 De voor deze tijd typerende nadruk op allerlei vormaspecten blijkt ook uit andere handschriften van De la Ruë. Het handschrift UBA, sign. XIV G 10 bevat ‘Aantekeningen van verscheidene soorten van zoogenaamde Poetische Vrijheden (Libertates Poeticae), Navolgingen enz. gevonden bij voornaame Nederduitsche digters’. Hierin komen onderwerpen aan de orde als: ‘Overspringing’ (enjambement); ‘Drielettergreepige Rijmklanken’ (slepend rijm); het gebruik van ‘die’ na prolepsis; elisie; nageplaatst bijvoeglijk naamwoord; naamvalsbiugingen; eindrijm; stopwoorden; de vormkenmerken van het klinkdicht. Verder signaleert De la Ruë ‘navolgingen’ (overname uit andermans werk). Concreet geeft hij aan hoe Van Hoogstraaten zou ‘letterdieven’ van Antonidus, Moonen van Vondel, C. Brand van Vollenhove. Hij schrijft verder nog over ‘vrije (lees: erotisch getinte) uitdrukkingen’ in bruiloftsdichten van Moonen en van Vollenhove. Veel voorbeelden in dit handschrift komen uit het werk van Vondel. Dat geldt ook voor de alfabetische lijst van vreemde woorden (met bronvermelding) die De la Ruë samengesteld heeft onder de titel: ‘Aanteikeningen van Eenige ongemeene woorden bij sommige voornaame digters met vrijheid gebruikt 1712’; UBA, sign. XIV G 14.

23 Over hem zie ook noot 22 en 1,1,32 (Een hekeldicht aan Van Hoogstraten toegeschreven, zou van Antonides zijn); 1,1,42; 1,3,25 en 2,6,40 (klanknabootsingen in zijn werk); 3,8,44 (biografische informatie over de verdrinkingsdood van zijn vader); 3,9,91 (over een gedicht van hem); 5,14,7 (Opgave van de gedichten ter ere van zijn huwelijk met Suzanna Bormans, 1678).

24 Over hem zie ook noot 22 en 1,1,25 (over schilderkunst); 1,1,26 (over gehoorzaamheid); 1,1,54 (over zijn Herderskout); 1,3,25; 2,4,11; 2,6,40 (klanknabootsende woorden); 3,9,84 (waardering); 3,10,97 (korte biografie); 4,11,63 (over zijn opname in *Pan Poeticon*); 4,12,84 en 5,14,6 (album amicorum).

gedichten van vrouwen, die ik ooit gezien heb') en over Hugo de Groot.[25] Elders bespreekt De la Ruë werk van o.a. Six van Chandelier[26] en Pels.[27]

Lodenstein

Een bijzondere plaats neemt Lodenstein in.[28] In 1,3,89 schrijft De la Ruë, dat hij zelden poëzie meermalen leest. De uitzonderingen zijn Vondel, 'om zijn kunst', en Lodenstein, 'om zijne geestelijkheid, bij mij weêrgaloos geschat'. Dat is exact de kern van De la Ruë's waardering voor Lodenstein: als piëtist is de dichter Lodenstein hem lief, als kunstenaar heeft De la Ruë veel op hem aan te merken. De literair duistere stijl (obscuritas) en de onzorgvuldigheid in verbuiging en vervoeging kunnen geen genade vinden in de ogen van de achttiende-eeuwse geestverwant. Was Lodenstein maar even nauwgezet in zijn dichtwerk als in zijn levenswandel![29] Veel verwijzingen naar Jodocus van Lodenstein zijn er niet in het werk van De la Ruë, maar als hij rond de jaarwisseling van 1741-1742 weer door aanvallen van depressiviteit geteisterd wordt, is er onmiddellijk weer herkenning:

> Och mogt ik, in deezen naaren lijf en ziel angstige toestand uit een geheiligd hart, met den (ten opzichte van de geestelijkheid) onvergelijkelijken *Lodenstein*, in eene diepe ootmoedigheid en stille gelatenheid, Gode, als mijnen Vader in Christus, toekirren:
>
> So mij Heer uw genadestroom
> te stade coom
> of spade coom
> of zig van mij vertreckt
> O! droevigen vertreck
> O! droevigen vertreck
> Nog zal mijn siele swijgen stil
> Omdat het vader wil.[30]

25 De aantekeningen 4.13.16-4.13.34 bevatten opmerkingen uit de brieven van Grotius. Zie ook 1,1,37 (een gesprekje van de vrouw van Grotius met de koningin van Frankrijk); 1,1,51; 4,11,23-26; 4,13,8 (Over het aantal presentexemplaren dat Grotius opeiste); 4,13,57; 4,13,62; 4,13,66; 4,13,79. Ik dacht even dat de vijf banden commentaar op Grotius' *De jure belli ac pacis* ca. 1750, die in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg liggen (sign. hss. 6345-6349) ook van De la Ruë waren. Maar het is een ander handschrift.

26 In 4,11,98 en 4.11.99 citeert De la Ruë waarderend uit de gedichten van Six van Chandelier. Hij vindt de passage over de meermin in 'Scheepskroon, voor Marten Harpertse Tromp' en die in 'Buskruids donder, en blixem, te Delft' over het graf van de Oranjes opmerkelijk; vgl. J. Six van Chandelier, *Gedichten*, ed. A.E. Jacobs, deel 1, Assen/Maastricht 1991, resp. p. 578, r. 96 vv. en p. 677, r. 85 vv.

27 4,12,77. Hij kreeg in 1738 een exemplaar van *Tieranny van Eigenbaat in het eiland van Vrije Keur*. In dit exemplaar stond een sleutel op het zinnespel. Vgl. J. te Winkel, *Ontwikkelingsgang der Nederlandse letterkunde*,[2] dl. 4, Haarlem 1924, p. 447-449.

28 Zie ook 2.6.40 (klanknabootsende woorden); 4,13,69 (lastergeschrift).

29 1,3,81.

30 Het citaat komt uit het gedicht 'Den Nederigen Christen'.

Vondel

Ook al zou het niet zwart op wit staan, uit de literaire nalatenschap van De la Ruë blijkt wel hoezeer hij Vondel bewonderde.[31] Commentaar op de *Jeptha* ('het beste toneelstuk van Vondel') levert hij in 1,1,52 en 1,3,5. Het handschrift in de UBA onder signatuur XIV G 10 bevat zelfs een compleet leesverslag van dit drama.

Zo af en toe had Pieter de la Ruë een vondst. Vaak zijn deze ontdekkingen later ook door anderen gedaan, zodat de nieuwswaarde 250 jaar na dato klein is. Een voorbeeld betreft de emblematische werken van Vondel. De la Ruë schrijft hierover in aantekening 2,4,53 en in een brief gericht aan een lezer van zijn *Geletterd Zeeland*.[32] Hij constateert dat Vondel voor zijn *Warande der dieren* en *Gulden Winckel* in belangrijke mate gesteund heeft op andere bronnen. In ieder geval voor wat betreft de eerste bundel is dit anno 1993 oud nieuws.[33] Moeilijker plaatsbaar is de mededeling over Vondels *Gulden Winckel:*

> Onlangs quam mij een boekske in 8. van *Goulart* beschreeven voor, daar ik, bij nader onderzoek, bevond dat *Vondel* genoegzaam geheel zijn' *Gulden Winkel* uit dit Fransch in Duitsch overgezet heeft, zonder dat egter die groote man een eenig woord daarvan meld. Zeker dit aardt mij te veel naar het pronken met eens anderen vederen.

Molkenboer bespreekt dit geval ook.[34] Als ik hem goed begrijp, ontkent hij dat Simon Goulart (1543-1628) sowieso een soortgelijk werk als de *Gulden Winkel* geschreven heeft.[35] Het lijkt echter evident dat De la Ruë Goularts *Theatre du Monde*[36] onder ogen gehad heeft, dat inderdaad grotendeels dezelfde picturae (maar in spiegelbeeld) bevat. Overigens zijn de problemen hiermee nog niet opgelost, al was het alleen maar omdat er geen vroegere uitgave van Goulart bekend is dan die van 1657,[37] terwijl de *Gulden Winckel* in 1613 verscheen.

31 Zie voor Vondel ook noot 22. Hieronder niet besproken aantekeningen over Vondel zijn: 1,1,2 (waardering); 1,1,42 en 2,6,40 (over klanknabootsende woorden bij o.a. Vondel); 1,1,65 (over *Koning Davids harpzangen*); 1,2,22; 1,3,25; 1,3,82 (Over zijn ethisch verwerpelijke gedichten); 2,5,68 en 4,13,77 (*Medicea Hospes* van C. Barlaeus is op stadskosten gedrukt en bij de vertaling ervan heeft Vondel Hooft geraadpleegd); 2,5,74 (Over het gedicht 'Jagt van Cupodi'); 2,6,19 (Over het Klinkdicht op Snellius); 3,7,6; 3,9,89; 3,10,50 (over een fout in de voorrede van zijn Oedipusbewerking betreffende de persoon van Scaliger); 4,12,22 (over een 'fout' in de Noah, vgl. 2,5,75-76); 4,13,87 (werk van Joan Six).

32 ZB, sign hss 581 Een gedeelte van deze brief is zonder vermelding van vindplaats afgedrukt in *De Navorscher*, dl XI (1861), p. 11-12.

33 Vgl. bijv. Dirk Geirnaert en Paul J. Smith, 'Tussen fabel en embleem: *De waarachtighe fabulen der dieren* (1567)', In: *Literatuur*, 9/1 (1992), p. 22-33.

34 *De jonge Vondel*, Amsterdam 1950, p. 416-417.

35 Ook de auteur van de bijdrage in *De Navorscher*, dl. XIII (1863), p. 15 weet niet welk werkje van Goulart bedoeld wordt.

36 Amsterdam: David Wesel, 1657. Geraadpleegd is het exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, sign. 1116 G 16 (= John Landwehr, *Emblem and fable books printed in the low countries 1542-1813*, Utrecht 1988^3, nr. 249).

37 Cf. L. Ch. Jones, *Simon Goulart 1543-1628. Étude biographique et bibliographique*, Geneve/Paris 1917, p. 649.

Cats

Boddaert en De la Ruë waren voornemens om een aanvulling te publiceren op het verzameld werk van Cats.[38] Voor het eerst doet De la Ruë daar melding van in een brievenboek dat zich bevindt in de handschriftenverzameling van de Zeeuwse Bibliotheek.[39]

De waarde van deze eenennegentig 'Gemeenzaame Brieven' ligt met name op lokaal en regionaal niveau. De schrijver putte zich uit allerlei nieuwtjes uit Middelburg over te brieven aan een oud-inwoner die zich te Amsterdam gevestigd had. Maar de brieven bevatten ook minder lokaal-gebonden informatie. Zo geeft De la Ruë zijn oordeel over de *Nederduitse en Latijnse Keurdichten*[40] en over Huydecoopers *Proeve van taal- en dichtkunde*. Al op 6 januari 1730 was De la Ruë in het bezit van dit laatste werk, dat verschenen zou zijn in 1730. Hij beoordeelde het werkje erg positief: het is een boekje, 'waar uit veel nut voor alle liefhebberen der Nederduitsche poëzije te haalen is'.[41] In de brief van 30 oktober 1731 vraagt De la Ruë zich af van wie de *Proeve van Dichtoeffeninge* is. Deze bundel is uitgegeven door twee mensen, waarvan er één een groot vriend van Huydecooper is. Het werkje is ook aan Huydecooper opgedragen. Ondanks de hoge prijs wordt het in Middelburg redelijk verkocht. Het moet hier gaan om de bundel gedichten, die uitgegeven is door de Leidse uitgever Janssoons van der Aa en verschenen op naam van A.L.F. en A.P.S., achter welke initialen Theodoor van Snakenburg en Jacob Elias zich verscholen.[42]

Maar goed, terug naar Cats. Op 8 april 1737 schreef De la Ruë over het plan de verspreide gelegenheidsgedichten van Cats te verzamelen en als supplement op de verzamelde gedichten te doen uitkomen.[43] Het volgende jaar groeide de aanvulling gestadig. De la Ruë ontdekte nog zoveel gedichten, dat het hem beter leek publikatie ervan uit te stellen.[44] De aanvulling zelf wordt beschreven in *Mengeling*

38 Over hem zie ook 1,1,33 (grafschrift); 2,5,70 (herkomst van zijn vrouw); 4,12,65; 5,14,25 (uit brief van Hooft); 2,14,44 ('Aanspraken' aan Engeland).

39 sign. 6640. De provenance van deze band heb ik beschreven in 'Machtsmisbruik in Middelburg. Een onderzoek naar de achtergrond van Smijtegelts aversie tegen de Coccejaanse predikanten', In: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 15/1(1991), p. 32-43.

40 29 okt. 1737; Hij is hierover vrij negatief. In *Mengeling* 3,8,38 doet hij verslag van een gesprek met de Amsterdamse drukker Jan Winkel, die op de jaarmarkt te Middelburg stond. Deze verzekerde De la Ruë, dat de boekjes bij hem in Amsterdam het 'best koop' waren, namelijk (compleet tot 1732) ongebonden *f* 11 en in drie effen hoornebanden gebonden *f* 12; Het *Vervolg* zou gedrukt zijn door de drukker Johannes de Ruiter te Amsterdam (3,9,76).

41 Van Huydecooper vertelt De la Ruë in 3,7,13-15 dat hij een van de oudste handschriften van Melis Stokes *Chronijk* overgeschreven had. Het handschrift bevond zich bij Pieter Vlaming. Het is later verkocht aan boekhandelaar Smits te Amsterdam voor *f* 125 (3,7,50; 3,8,62). De la Ruë had by Vlaming de voorbereiding gezien van zijn beschrijving van Amsterdam. In september 1731 was er niet meer dan één blad gedrukt.

42 Vgl. Ton van Strien. '"Want LEEREN is het wit van onze Zangeres". Over de *Proeve van dichtoeffening* van A.L.F. en A.P.S. (1731)', In: Jan Noordegraaf en Roel Zemel (red.), *Accidentia. Taal- en letteroefeningen voor Jan Knol*, Amsterdam 1991, p. 207-216.

43 Vgl. Pieter de la Ruë, *Geletterd Zeeland*, p. 220 (noot).

44 ZB, hs. 6640, 11 sept. 1737; 30 december 1738.

3,10,82 en afgedrukt in een noot op p. 365-366 van de tweede druk van De la Ruë's *Geletterd Zeeland*. Het betreft inderdaad vooral gelegenheidsgedichten.

In de hierboven - in verband met Vondels Emblematabundels - genoemde brief gaat De la Ruë ook in op een opmerking die klaarblijkelijk Huygens' oordeel over Cats betrof:

> Dog zoo men op enkele vertelselen agt wil slaan; zou de heer Huigens zelf zijnen elders zoo dikwijls geeerden vriend met dit schimpend grafschrift beluid hebben:
>
> > Hieronder leit een man, een man, die in zijn leven
> > Heeft ik en weet niet hoe, 'k en weet niet wat geschreven:
> > En des al niettemin, wat dient er meer gezeit?
> > 't Is Cats, de Ridder Cats die hier begraven leit.[45]
>
> En men verhaalt; dat zijne andere goede kennis, Westerbaan, in zijne jonge jaaren den heere Cats eens een zijner gedigten hebbende laaten leezen, Cats zou gezegd hebben *'t gaat al wel. De gedagten zijn goed, maar ge moest het wat uitgebreider gemaakt hebben:* waarop Westerbaan een puntdicht gepast hebben, waar van de inhoud was; dat, *had hij daar wat dikwijls* ik en weet wat en desalniettemin enz. *ingevoegd, het haast zoo groot als zijn* Trouwring *zou geworden zijn*. Anderen schrijven dit laatste historietje den zedigen I. de Dekker toe: dog tot het een nog ander hebbe ik eenig bewijs; als van hooren zeggen; en omtrent zaaken van dien aardt valle ik doorgaans zeer traag geloovend.

In een ander handschrift[46] staat een kopie van een brief van Cats aan Johan Vermuyden, Oud-Burgemeester van Tholen.[47] In een noot gaat De la Ruë in op de herkomst van de brief: ‘gecopieerd letterlijk uit des schrivers origineel, door den Raadshr. P. de Kokelaar, mij ten gebruike voor mijn Geletterd Zeeland in 't jaar 1733 geleend’. De tekst van het afschrift van de brief volgt hier integraal:

> Mijn Heer. Ick vinde mij aen UE debiteur te wesen, van deselve beschonken sijnde met een translaet uijt de werken van de heer Dr. Couper van den *Spiegel van Gods Barmhertichеijt*;[48] ick om niet vergetich te wesen

45 Dit sneldicht citeert De la Ruë ook in *Mengeling* 1,1,33. Het staat niet in J.A. Worp. *De gedichten van Constantijn Huygens naar zijn handschrift uitgegeven*, Groningen 1892-1899. Het zou verward kunnen zijn met het distichon van Huygens, waarvan de tweede regel luidt: ‘Het heele Boeck van Cats is Ick en weet niet wat’. Over dit gedicht en de verhouding Huygens-Cats en Westerbaen-Cats: L. Strengholt, ‘Een stuk *Hofwijck’*, In: *Voortgang*, dl. III, (1982), p. 43-45. In zijn *Geletterd Zeeland*^{2}, p. 360 karakteriseert De la Ruë de verhouding tussen de Huygens, Westerbaen en Cats als vlekkeloos.

46 UBA, XIV G 9.

47 Over hem zie *Geletterd Zeeland*^{2}, p. 282, 354.

48 (1658). De vertaler was Vermuyden. J. van der Haar, *From Abbadie to Young*, Veenendaal 1980, p. 47, geeft slechts een vertaling van I. Lamotius uit 1618. De vertaling wordt ook niet genoemd in W.J. op 't Hof, ‘De Nederlandse vertalers van William Cowpers geschriften’, In: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, VIII (1984),

van Ue beleeftheyt, sende UE bij desen te rugge een exemplaer van mijn *Sorghvlietsen ouderdom*, in welk formaet en weet ik niet of UE 't selve werk hebt gesien, ik wil verhoopen dat UE 't selve niet onaengenaem sal wesen, soo omdatter weynich exemplaren meer overich sijn als ook om het nieu fatsoen van den bant, EU gelieve 't selve ten besten te nemen en beneffens mijne

p. 105; maar wel in W.J. op 't Hof, *Engelse piëtistische geschriften in het Nederlands, 1598-1622*, Rotterdam 1987, p. 205.

vriendelijcke groetenisse blijft Godt almachtich in genaden bevolen, geschreven in Sorchvliet den 1sten Novemb. 1658. UE dienstbereyde D[r]. J. Cats.

Vollenhove

Ook op een andere wijze verschaft De la Ruë ons informatie, namelijk als hij aantekeningen maakt van literair getinte belevenissen. Zo doet De la Ruë verslag van een zoektocht naar de gedichten van Joannes Vollenhove.[49] Geanimeerd door geruchten en geïntroduceerd door P. Scheltus bezocht De la Ruë in augustus 1731 de enig overgebleven zoon van Vollenhove

> welke ons vervolgens beleefd ontfing en twee of drie tamelijk groote bondels (zijnde daar nog meer boven) beneden afbragt. Dit was alles Stigtelijke of geestelijke poëzij, waaronder ten opzigte der bewrogtheid en stoflijkheid uitmuntende waar een stuk, dat ten tijtel voerde *Christus vlugt naar Egypte*, en daarbij gevoegd een wijdloopige godsgeleerde oudheid- en taalkundige uitleg in proos. Ik zag ook terloops het algemeen Register, naar welks ontwerp de heer digter zelf van gedagten was geweest zijne digtstukken in het ligt te geeven. Voorts maande ik den heer *Jacobus Vollenhove* kragtig aan, dat hij toch dien fraaijen letterschat niet onuitgegeeven liete; waarop zijne E. mij toevoegde van voornemen te zijn dat ook eerlang te willen doen, dog stuk voor stuk; dewijl 'er zijns oordeels met het reeds gedrukte stuk, wel zeven quartamen zouden konnen van worden. Wat nu het schrift aangaat, dat was dus. Van yder gedigt (waarbij de tijd der geboorte aangetekend stond) was 'er de minute of de klad (die zeker, door slegte letteren en oneindige veranderingen moeilijk t'ontwarren scheen) dog daarbij ook het in 't net uitgeschreven blad, dat zeer duidelijk te leezen, en daaruit in druk te brengen was. Alleenlijk vondmen hier ook nog al dikwijls, dog zeer leesbaar, een en 't zelfde woord of regel op twee of drieërleïe wijze ter keure gesteld, als ook meer als één *distichon* ('s digters gewoonte) aan 't hoofd van yder stuk om uit alle slegts één te kiezen. Bij deeze gelegenheid liet mij de heer *Vollenhove* ook zien dit volgende: *Nyloes* eerste ontwerp van zijne *aanleidinge ter Nederd. taalkunde* in 4°, met etlijke aantekeningen van den heere *Johannes Vollenhove* (wiens oordeel hij 't onderworpen had) op den rand; Voorts
> Eenige *Vraagen de Nederd. Taal betreffende*, weleer door den heer *Johannes Vollenhove* aan den grooten *Vondel* voorgesteld, en diens vermaarden mans andwoord daarop. Ms.[50]

49 Over hem zie ook: anoot 22; 1,3,32 (beschuldigd van Arminianisme); 2,4,11 (schrijft fraai 'Nederduits'); 2,6,24 (een onbekend gedicht); 3,7,6 (In navolging van Vondel wees hij het gebruik van de woorden duivel, zonde en brood [sic!] in gedichten af, omdat ze te theologisch gekleurd zouden zijn); 4,11,2 (lof van Petrus Burmannus voor Vollenhove).

50 Het betreft een exemplaar dat zich nu in de UBA bevindt onder signatuur 6 F 1. Het exemplaar is gesignaleerd door B. van Selm, 'Goet Nederduyts van den here J.v.

De zoon van Vollenhove vertelde De la Ruë ook nog welk portret van zijn vader het meest met de werkelijkheid overeenkwam.

Vondel. Over een nieuw ms.', In: *Dokumentaal*, 13 (1984), p. 104-105. De aantekeningen worden beschreven in G.R.W. Dibbets, *Vondels zoon en Vondels taal*, Amsterdam 1991, p. 24-27, 29-31. Vgl. id., 'De driedelige vormen in taal en taalbeschouwing. Nog enkele getuigen van een taalstrijd rond 1700', In: *De nieuwe taalgids* 82/3 (1989), p. 239-241; Zie over Nylöe's *Aanleiding*: Schaars en Te Wilt, 'Jacobus Nylöe'.

Achttiende-eeuwse schrijvers: Poot, Langendijk, Van Bijnkershoek

Het verslag van het bezoek van De la Ruë aan de ziekelijke Poot wordt geciteerd door Geerars,[51] en kan hier dus achterwege blijven.

In Haarlem ten huize van Mr. C.A. van Sypenstein,[52] evenals De la Ruë een bibliofiel, ontmoette hij in juni 1737 de dichters Pieter Langendijk[53] en Pieter Merkman. De laatste meende dat Van Effen, de schrijver van de *Misantroop* ook de *Hollandsche Spectator* geschreven had, samen met Theodoor Snakenburg.[54] Ik citeer hier de aantekeningen:

> In Juny 1737 zag ik ten huize van den heere Mr. *C.A.v. Sypestein* den poëet *P. Langendijk*. 't Schijnt een aangenaam man in gezelschap. Op d' eene zijde zijner tronie aangezien zijnde, gelijkt hij (mijns oordeels) vrij wel naar 't portrait, dat men geplaatst ziet voor zijne *gedichten*!
> In dat zelfde gezelschap zag ik ook den heer [Pieter] *Merkman*, die ter gelegenheid dat 'er gevraagd wierd wie den Hollandschen Spectator geschreeven had, antwoordde; dat men in 't algemeen daarvoor hield wijlen den heer *van Effen*, maaker van den *Misantrope*, en den heer mr. *Theodoor Snakenburg*.

Het is opmerkelijk dat in 1737 bij dit gezelschap nog onzekerheid bestond over de identiteit van de schrijver van de *Hollandsche Spectator*.[55]

De beroemde rechtsgeleerde Cornelis van Bynkershoek heeft De la Ruë persoonlijk gekend. Deze Middelburger was een achterneef van Pieter de la Ruë. In 3,7,72 schrijft De la Ruë over de *Nieuwe Oprechte Haegse Mercuur* van Van Bynkershoek.[56] Na alle informatie die we hierover hebben, bevat de uitgebreide aantekening weinig feitelijk nieuws.[57] Aardig is De la Ruë's bewijs dat Van Bynkershoek inderdaad de auteur van dit geschrift was:

> Dat nu deze *Mercurius* zeker eene pennevrugt van dien grooten Man is geweest, blijkt mij klaar 1. uit berigt van lieden, die het zeer van nabij wisten. 2. uit etlijke passages in den merkurius zelf, dog allerklaarst daar de Schrijver op den 17 Augustus (bij gelegenheid van den schoolmeester *Carmighaal*) dit verhaal doet. *Ik heb onder mijn maagschap een jongman gehad, die van zoo een schooltyran mishandelt wierd, dat hij 'er de morbus sacer van kreeg* (naamelijk de *vallende ziekte*) *en kort daarna stierf*. Zie hier den uitleg van dit gezegde. Mijns vaders broeder *Francois de de[!] la Ruë*, wierd van zijn' schoolmeester eens zoo hard op zijn hoofd getroffen, dat hij kort daarna de vallende ziekte kreeg, en weinig maanden daarop

51 *Hubert Korneliszoon Poot*, p. 284.
52 (1694-1744); *NNBW*, dl. 7, kol. 1199.
53 Over hem zie ook: 3,7,19; 4,12,20; 4,12,25-27.
54 4,11,43-44.
55 Vgl. P.J. Buijnsters, *Justus van Effen, 1684-1735. Leven en werk*, Utrecht 1992, p. 272-273.
56 Over hem zie ook 1,1,63; 2,6,68; 2,6,4; 2,6,15; 3,8,82; 3,9,83-84, 4,11,34.
57 O.W. Star Numan, *Cornelis van Bynkershoek zijn leven en zijne geschriften*, Leiden 1869, p. 56-65; Vgl. P.J. Buijnsters, 'Hendrik Doedijns en zijn Haegse Mercurius (1697-1699)', In: P.J. Buijnsters, *Nederlandse literatuur van de achttiende eeuw*, Utrecht 1984, p. 47-57.

overleed. Deezen noemt de Mercurius Schrijver *een' jongman van zijn maagschap*. Met rede; want hij was volle neef van den heere *van Bynkershoek*, ter oirzaake dat de moeder des president en mijne

> grootmoeder, moeder van gemelden *Francois*, eigene zusters, Remeeusz. genaamd, waren.

Geïntroduceerd door Marinus van Oudenaarden,[58] een doopsgezind dichter uit Rotterdam, bezocht De la Ruë in 1737 de leden van het genootschap Natura et Arte.[59] Dankzij de aantekening van De la Ruë hierover weten we nu dat Willem van de Pot met ruzie weggegaan is uit dit kunstgenootschap, dat op zaterdagmiddag in de Doelen vergaderde. De leden klaagden dat zij geen drukker konden vinden die voor eigen rekening hun gedichten wilde drukken.[60]

Beruchte schrijvers en ongodisten: Heinsius, Beverland, Koerbagh

In band vier staat een opmerking over de 'zoon van Nic. Heinsius':[61]

> Het is bekend dat de berugte *Nicolaus Heinsius*, die hooggeleerde zoon des hoogleeraars *Daniel Heinsius* nooit gehuwd is geweest: egter vindmen in *F. Valentijns Oostindie Vd. 2st. [10e boek] pag. 17* uitdrukkelijk vermeld van eenen *Daniel Heinsius*, extraord. Raad van Indiën, die zig onder een Latijns vers daar geboekt, ondertekent *Daniel Heinsius, Nic. Fil.* Ik denke dat dit die persoon zijn zal, welke *N. Heinsius* bij zekere vrouw geteeld heeft, die hij ook meende te trouwen; dog dezelve hem afgeschilderd zijnde als eene jan allemans hoer, stond hij daar van af. Evenwel wierdze, bij sententie van den Regter in zijn' naam *per procuratore*m getrouwd. Dien zoon heeft hij ook niet willen erkennen. Men kan over dit geval nader berigt zoeken, in *N. Heinsius Lat. Brieven* die in *P.Burmanni* uitgegeevene *Syll. epistolar.* gevonden worden.[62]

Als het al om de zoon van Nicolaas Heinsius (1620-1681) zou gaan, dan blijkt uit het verslag van Valentijn dat deze Daniël Heinsius in 1699 op Kaap de Goede Hoop arriveerde als commissaris.

Over even 'berugte' personen gaan de aantekeningen over Hadriaan Beverland en 'Philopater'. Betreffende Beverland vertelt De la Ruë dat burgemeester Pieter Boddaert een boekje had gekregen van deze 'ontuchtige Middelburger'. De deftige Boddaert behoorde volgens De la Ruë op de academie tot de kennissen van Beverland en ongetwijfeld kenden ze elkaar al eerder, want ook Hadrianus Beverland was leerling geweest van de latijnse school te Middelburg. Het boekje waar het om gaat is een uitgave van de *Laus Sodomiae* (eigenlijk: *Capitolo il forno*) van Johannes De la Casa 'welk gruwelschrift *Beverland*, een aartsliefhebber der allervuilste geilheden,

58 *Van der Aa*, dl. 14, p. 265.
59 4,11,32. Zie verder J. te Winkel, *Ontwikkelingsgang der Nederlandse letterkunde*, dl. V, p. 365; C.B.F. Singeling, *Gezellige schrijvers. Aspecten van letterkundige genootschappelijkheid in Nederland, 1750-1800*, (diss. RUU), Amsterdam 1991, p. 38-41.
60 De door Nature et Arte uitgegeven vertaling van een Franse brief over het toneel (1727) vindt De la Ruë ronduit slecht; 4,11,82.
61 4,11,85.
62 Vgl. *NNBW*, dl. 2, kol. 558.

toen op zijne kosten had laaten drukken en aan alle zijne goede kennissen uitdeelde'.[63]
Verder heeft De la Ruë een beschrijving opgenomen

63 2,4,65. Zie hierover R. de Smet, *Hadrianus Beverlandus (1650-1716). Non unus e multis peccator. Studie over het leven en werk van Hadriaan Beverland*, Brussel 1988, p. 35-39.

van de verschillende drukken van Beverlands *Peccatum Originale*[64] en een beschrijving van een handschrift van Beverland: 'Inscriptiones Singulares'.[65]

Over het 'Vervolg van leven van Philopater' had De la Ruë van Marinus van Oudenaerden gehoord, dat het gedrukt zou zijn door Aart Janssen Wolfsgryn, die er echter door geruïneerd werd.[66]

In dit rijtje hoort ook het verhaal thuis over de ware reden waarom Adriaan Koerbagh in het rasphuis gezet is.[67] Niet vanwege het lasterlijke woordenboek *Een Bloemhof van allerley lieflijkheyd sonder verdriet*,[68] maar om ander werk in 4^{o} waarvan slechts enkele bladen gedrukt waren; de overige waren beschreven. Het werkje bevatte een bespotting van Gods woord en van het christelijk geloof. Bedoeld wordt *Een ligt Schijnende in Duystere Plaatsen, om te verligten de voornaamste saaken der Godsgeleerdtheyd en Godsdienst*. De la Ruë heeft informatie van Cornelis van der Heiden, koopman te Amsterdam. Die had het werk bij P. Langendijk gezien die het zelf weer van een vriend van Koerbagh geleend had. Deze vriend zou het enige exemplaar later verbrand hebben. Dat het werk in 1974 toch uitgegeven kon worden is ironisch genoeg te danken aan de magistraat van Amsterdam, die het werk ten behoeve van de juridische procedure heeft laten kopiëren.[69]

Bibliografische aantekeningen

Veel aantekeningen leggen getuigenis af van De la Ruë's bibliografische belangstelling. Hij stelde een lijst samen van Nederlandse psalmberijmingen.[70] In 4,11,63 staat een lijst van de 'berugte oude drukken' die in 1737 te Haarlem op het 'secretary van 't Raadhuis' bewaard werden. Ook bevat het handschrift een lijst met van 'oude en raare schrijvers over de Nederlandsche Taal-, spel-, en spraakkunst'. Deze lijst is voornamelijk gebaseerd of R. Dafforne's *Grammatica of te lees-*

64 3,7,54. Vgl. De Smet, *Hadrianus Beverlandus*, p. 29-39, 78-79; W. Elias, 'Het spinozistisch erotisme van Adriaan Beverland'. In: *Tijdschrift voor de studie van de Verlichting*, (1974), 283-320.

65 4,11,52. De autograaf bevindt zich in de Bodleian Library, Oxfort, Nr. D'Orville 540. Over Beverland zie ook: 4,11,88 (ongedrukte stukken) en 4,12,63. Vgl. *Geletterd Zeeland*, p. 9.

66 3,8,42; Dit werk werd onlangs opnieuw uitgegeven in de Atlantis-reeks: Johannes Duijkerius, *Het leven van Philopater* en *Vervolg van 't leven van Philopater*, inl. en ann. Geraldine Maréchal, Amsterdam 1991. Over Wolfsgryn als uitgever vgl. p. 16-19.

67 3,7,59.

68 Overigens heeft zijn broer Jan (of Johannes) hier ook aan mee gewerkt; C.L. Thijssen-Schoute, *Nederlands Cartesianisme*, 1954, p. 366-367. Vgl. De la Ruë's mededelingen in 3,7,10 (met de aantekeningen in de marge!) en 5,14,5.

69 De uitgave (Brussel 1974) werd bezorgd door H. Vandenbossche. Vgl. H. Vandenbossche, *Adriaan Koerbagh en Spinoza*, Mededelingen vanwege het Spinozahuis 39, Leiden 1978, p. 1-4.

70 3,10,68; Deze opgave voegt weinig nieuws toe aan de lijst met psalmberijmingen die Andreas Andriessen, predikant te Veere, opnam in zijn *Aanmerkingen op de psalmberijmingen van Petrus Dathenus*, Middelburg/Amsterdam 1756, p. 169-231. Wellicht is De la Ruë een van de 'liefhebbers' geweest die (blijkens het voorwoord van dit boekje) Andriessen geholpen heeft de lijst, die in 1739 in de *Maandelijkse Boekzael* gepubliceerd werd, aan te vullen.

leerlingssteunsel (1627). De aanvullingen leveren geen nieuw materiaal op.[71] Verder wijs ik nog op de lijsten over 'verbloemde schrijvers';[72] op de 'lijst der mij bekende, in 't Nederduitsch digt vertaalde Lierzangen, hekeldigten, brieven en digtkunste van Q. Horatius Flaccus door verscheidene'[73] en op de lijst van dichters 'die werken uit hun eertijds uit zedigheid vernietigd hebben'.[74] De schrijver van biografische woordenboeken legde ook lijsten aan van handboeken over geleerde vrouwen[75] en geleerde mannen.[76]

Alba amicorum

Als boekenliefhebber was De la Ruë natuurlijk ook erg geïnteresseerd in de vaak fraai ogende en unieke alba amicorum.[77] De in het handschrift genoemde en beschreven alba heb ik naast C.L. Heesakkers en K. Thomassen, *Voorlopige lijst van Alba Amicorum uit de Nederlanden voor 1800*, 's-Gravenhage 1986, gelegd. Op grond daarvan kunnen de alba ingedeeld worden in drie categorieën: exemplaren die door Heesakkers en Thomassen gelokaliseerd zijn; exemplaren die wel gesignaleerd maar niet gelokaliseerd zijn en exemplaren die niet op de *Voorlopige lijst* voorkomen.

Eerst bespreek ik de alba die tot de eerste categorie behoren en beperk de informatie tot een bijdrage aan de beschrijving van de provenance.

Het album van David Mosterd[78] was in 1739 eigendom van Hendrik Snakenburg (1674-1750), vanaf 1740 rector van de latijnse school te Leiden.[79]

Het exemplaar van Arnold Moonen[80] heeft De la Ruë waarschijnlijk gezien bij Michiel de Roode,[81] die het gekregen had van de weduwe en de dochter van Moonen.

71 Met dank aan Prof. dr. G.R.W. Dibbets, die mij veel zoekwerk bespaarde.
72 4,11,96; 5,14,20.
73 4,11,62; De la Ruë geeft per lierzang aan welke dichter er een vertaling van heeft gemaakt.
74 4,11,86. Genoemd wordt o.a. H. Beverland, Gerard Brand sr., Jan Luiken, M. van der Merwede van Clootwijk (Vgl. voor de laatstgenoemde: M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, 'De geestelijke (?) minnevlammen van Matthijs van der Merwede van Clootwijk', In: *De Nieuwe Taalgids*, 85 (1992), p. 14-25).
75 4,12,83 (deze bibliografische lijst bevat 28 nummers); vgl. 3,10,92.
76 4,13,5 (zes nummers).
77 Een niet toegeschreven album amicorum wordt genoemd in 3,7,17. De la Ruë zag het bij C.A.v. Sypestein. Er stonden met verf geschilderde wapens in van vorstelijke personen, waaronder die van de geleerde prinses Elizabeth, oudste dochter van Frederik van Pals.
78 5,14,4. De la Ruë geeft alle namen van intekenaren. Het exemplaar bevindt zich nu in KB te Den Haag, sign. 74 H 39; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 74. Vgl. K. Thomassen (red.), *Alba Amicorum: vijf eeuwen vriendschap op papier gezet: het album amicorum en het poeziealbum in de Nederlanden*, p. 67 (nr. 29).
79 *NNBW*, dl. 2, kol. 1333.
80 5,14,6. De la Rue geeft alle namen van inschrijvers weer en soms neemt hij de gedichten e.d. over. Het exemplaar bevindt zich in de UBA, Vondelmuseum; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 73; Thomassen, *Alba Amicorum*, p. 88 (nr. 64).
81 De eigenaar van het Pan Poëticon, waarvan De la Ruë een beschrijving geeft in 3,10,11. De Roode had deze verzameling gekocht van Bidloo voor honderd dukaten. Vgl. *Wat een Zeeuw*, p. 437-438.

In 1738 zond Willem van der Pot, koopman te Rotterdam en ex-lid van het gezelschap Natura et Arte, De la Ruë zijn album toe met de vraag of hij er in wilde schrijven. De la Ruë moest namens Van der Pot een zelfde verzoek over brengen aan Pieter Boddaert en Johan Steengracht.[82] De la Ruë maakt van de gelegenheid gebruik om de namen van inschrijvers over te nemen.[83]

De la Ruë leende van de doperse predikant Gerardus de Wind uit Middelburg een album amicorum van Johan van de Poele.[84] De Wind had het fraaie exemplaar voor één schelling gekocht bij een winkel voor oude kleren. De la Rue citeert o.a. een gedicht van Johan de Brune de Oude.[85]

Van de volgende exemplaren geven Heesakkers en Thomassen geen vindplaats. Dit rechtvaardigt een wat uitgebreidere beschrijving.

Het exemplaar van Samuel Bacher[86] of Bacherus zag De la Ruë bij Gerardus de Wind. De inschrijvingen met veel miniaturen en getekende wapens dateren van 1611-1622. De la Ruë geeft een selectie van namen, waaronder Maurice de Nassau (1 622), Philips Landtgraff zu Hessen (1622) en Johannes Casimirus Junius (Emden 1621).

In eigen bezit van De la Ruë was het album amicorum van Philippus Munckerus.[87] Hij had het voor iets anders geruild met de heer Sandra. Deze had het bandje - ‘zijnde voor een' liefhebber wel een rijxdaalder waardig’ - op de markt bij een voddenkraam gekocht voor drie stuivers. Op de auctie Beijers 15 september 1978 bracht één blad uit hetzelfde exemplaar 110 gulden op.[88] Munckerus kwam uit Nassau Siegen en was later rector van de latijnse school te Deventer. De la Ruë geeft een selectie uit de ‘menigte van handschriften’. Hij kopieert hierbij een ‘merkwaardig bijschrift’ van Vossius. Het album bevat verder namen als Revius, Voetius, Heinsius, Zuerius Boxhornius, Gronovius en Maresius. Volgens De la Ruë was de eerste inschrijving 1647.[89]

Het album amicorum van Jacobus van der Meersche, schepen van Middelburg,[90] zag De la Ruë ook bij Gerardus de Wind, die er de eigenaar van was. De la Ruë geeft de namen van zesentwintig inschrijvers zonder datering. Een enkele keer

82 Zij waren gedrieën de auteurs van *Dichtlievende Tydkortingen*, Leiden 1718-1719; (2e dr.: Leiden 1728).

83 4,12,29; Het album bevindt zich in het Gemeente Archief te Rotterdam, inv. 612; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 84.

84 2,6,93, vgl. 3,8,45. Het exemplaar bevindt zich nu in Museum Catsianum, UB Leiden; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 82.

85 Het gedicht begint met ‘Schouwt, van de poel, het slim gewoel / Des werrelds kinders; zij doen veel hinders’. Over de De Brunes zie verder 3,10,99 (over een Jan de Brune); 4,12,65 (opgave van hoge ambtenaren die dichter waren); 4,13,93 (genealogische aantekeningen over Joh. de Brune jr.).

86 5,14,52; Heesakkers, *Voorlopige lijst* p. 19, geeft als bronvermelding: auctie Janssonius-Waesberghe 1698, LL.Mss., nr. 17 (nicolai).

87 4,12,17.

88 Heesakkers, *Voorlopige lijst* geeft deze bron Auctie Beijers 15-09-1978, nr. 2393.

89 Heesakkers, *Voorlopige lijst* geeft 1639.

90 3,8,46; Volgens De la Ruë was deze Jacobus waarschijnlijk een broer van Johannes van der Meersche, de man van Johanna Coomans. Heesakkers, *Voorlopige lijst* geeft als bron *NNBW*, dl. VI, i.v. Johanna Coomans.

kopieert De la Ruë een bijdrage. Hieronder bevindt zich ook een latijns gedicht van Daniël Heinsius dat volgens De la Ruë niet voorkomt in zijn gedrukte gedichten.

Het album van Nicolaas de Vrise[91] was in bezit van J. Douw, advocaat te Middelburg. Op het titelblad stond het wapen van Middelburg, maar volgens secretaris Keetlaer kwam deze man uit Goes. De eerste inschrijving dateert uit 1591.[92] De la Ruë heeft het werkje gezien september 1733 en hij was er erg enthousiast over. Het moet een bijzonder fraai exemplaar geweest zijn. Bij de namen stonden vrijwel overal de wapens 'keurlijk met koleuren in miniature'. De la Ruë geeft de ruim veertig namen zonder datering. Een opmerkelijke bijdrage - die De la Ruë dan ook overneemt - is die van *Yppong*, een Chinees. 'Deeze staat uitgetekend in miniatuure met zijn gewoonlijk gewaad en tegen over hem zes kolommen chinees schrift'. De la Ruë geeft een vertaling in het latijn. De bijdrage is gedateerd 1601. Een andere opmerkelijke inschrijving kwam van een Engelse vrouw, die schrijvend met haar tong een bijdrage leverde in Antwerpen in 1613.

De beschrijving van het stamboek van Johanna Koertens[93] wordt gegeven door Nagtglas.[94] De la Ruë heeft dit gezien bij de tweede vrouw van de inmiddels overleden echtgenoot van Johanna Koerten, A. Blok, woonachtig in de Utrechtsestraat te Amsterdam. Toen De la Ruë het inzag, was het nog niet ingebonden. De erfgenaam wilde dit wel laten doen. Volgens De la Ruë zou het wel drie grote folianten gaan omvatten.

De volgende twee alba amicorum kunnen aan de *Voorlopige lijst* toegevoegd worden:

Het album van Johan van Reigersberge. In 1738 kreeg De la Ruë op zijn verzoek enige boeken te leen uit de 'Bibliotheca Reigersbergiana'. Deze werken beschrijft hij.[95] Hieronder waren de alba amicorum van Jonas en Johan van Reigersbergh. Het exemplaar van Jonas berust nu in de UB te Leiden;[96] het exemplaar van Johan was nog niet geregistreerd. Van beide geeft De la Ruë een vrij uitgebreide beschrijving. Het tot nu toe onbekende exemplaar bevat bijdragen van 1599-1601. De la Ruë neemt alle namen op en kopieert hier en daar de inscripties, waaronder die van de Geneefse predikanten Theodorus Beza en Simon Goulart.

Het album van Johannes Koerbagh.[97] Het was in bezit van Snakenburg. Het formaat was 80 oblong; het album zat in een franse band, verguld op plat en snede. De la Ruë geeft een lijst met drieënvijftig namen (zonder datering), waaronder die van theologen als Johannes en Gerardus Coccejus, Abraham Heidanus, Johannes Hoornbeek, Gisbertus Voetius, Anna Maria van Schurman (met zinsspreuk in

91 3,9,25; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 107 geeft als bron: auctie Sotheby 1825, nr. 1510 (Sypesteyn).
92 Heesakkers, *Voorlopige lijst* geeft: 1589-1613.
93 3,10,8; Heesakkers, *Voorlopige lijst* p. 63: als bron wordt aangegeven auctie Scheurleer 1800, Bibl. & Belles Lettres in fo, nr. 357 (Vosmaer).
94 *Wat een Zeeuw*, p. 436-437.
95 4,12,34-37.
96 sign. BPL 2702; Heesakkers, *Voorlopige lijst*, p. 86; Thomassen, *Album Amicorum*, p. 65-66 (nr.26).
97 5,14,5.

Hebreeuws en Grieks), Sam. Maresius. Er staat ook een bijdrage in van Adrianus Koerbagh, Johannes' broer.

Tenslotte

Met deze opgave van door De la Ruë besproken vriendenalbums sluit ik dit artikel over de ‘Mengeling van Aantekeningen’ af. Noodzakelijkerwijs is zo'n ‘beredeneerde opsomming’ uit het handschrift een beetje ‘voor elk wat wils.’ Het is evenwel nog een redelijk homogeen verhaal geworden als men het vergelijkt met de ongeordende en bonte verscheidenheid van de bron zelf. Maar De la Ruë heeft zijn aantekeningen dan ook niet gemaakt ‘om ooit met den druk gemeen gemaakt te worden [zoals] dunkt me dat yder mensch, die maar eenige oordeel heeft en dezelve koomt te doorbladeren [...] klaarblijken zal’. Hij wilde ‘sommige byzondere en weinig bekende zaaken, naar de zuiverste waarheid (voor zooveel ik konde uitvorsschen) den nakoomelingen mede [...] deelen, die anders of vergeeten raaken of verbloemd of verdraaid worden voorgedragen’.[98] Daaraan probeert deze publikatie enigszins recht te doen en ik hoop met deze mengeling van aantekeningen uit ‘Mengeling van aantekeningen’ bereikt te hebben dat deze in het landschap van de Nederlandse letterkunde enigszins verborgen bron niet langer verstopt zal blijven.[99]

98 Voorberigt.

99 Met dank aan Prof. dr. P.J. Buijnsters en Prof. dr. M.A. Schenkeveld-Van der Dussen voor hun reacties op een eerdere versie van dit artikel. De verwerking van zijn waardevolle adviezen m.b.t. dit artikel heeft drs. Marcel te Wilt helaas niet meer mee mogen maken.Het onderzoek werd mogelijk gemaakt door de Stichting Nederlands wetenschappelijk onderzoek (N.W.O); projectnummer 301-178-041.